

vezzük így - közös diákköri ülést tartani.

A Jogtörténeti Diákkör megbízásából:

Csizmás József

AZ 1876. ÉVI XXXIII.TC. LÉTREJÖTTE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
A HAJDU KERÜLET MEGSZÜNTETÉSÉRE

A dolgozat első része az 1867 utáni közigazgatási állapotokkal, az e tárgyban megindult reformmunkálatokkal foglalkozik. Ismerteti - elsősorban a törvényhozás tükrében - a jelentősebb vármegyei határkiigazításokat, a Szapáry-féle 1873-as megyebeosztási reformtervezeteket, majd áttér a Tisza Kálmán által véghezvitt területi beosztás-reformra. A törvény létrejöttével szükségszerűen érinti a dualizmus-kori törvényhozási mechanizmust, amely főleg a parlamenti általános és részletes vita során némi betekintést enged a pártviszonyokba, és kicsiben is hű képét adja az uralkodó osztály eszmevilágának.

A második rész a Hajdu kerület közigazgatási jellegű történeti áttekintése után vizsgálja a kerület 1848 utáni igazgatási problémáit, a jövőjére vonatkozó elképzeléseket, majd kissé részletesebben foglalkozik az 1876. évi XXXIII.tc. által a Hajdu kerület helyébe lépő Hajdu megye megalakításával. Ezzel együtt a törvény végrehajtásának mechanizmusát is figyelemmel kísérhetjük. Jelen keretek között a dolgozat általánosabb kihatásu, köztörténetileg is jelentősebb részleteit próbálom ismertetni. Nagyon örülnék, ha a rokon területen dolgozókkal ezekről a kérdésekről kicserélhetnénk nézeteinket.

Tekintve, hogy a törvény létszatra periférikus, szükséges talán indokolni a jelentőségét. Több szempontból tehetjük ezt. Nézzük először közigazgatási oldalról. 1867 előtt a központi kormányzat irányítása alá 58 megye, 14 szék, 5 vidék, 4 kerület, 47 szabad királyi város és 25 törvényhatósági joggal felruházott város tartozott. A vármegyével azonos szintű közép-

foku igazgatási egységek /szék, vidék, kerület/ a megyei szervezettől elütő, évszázados privilégiumon alapuló belső önkormányzattal rendelkeztek és sok esetben szembeszálltak a már ekkor igen erős központi törekvésekkel.

Egy pillantás elég a korabeli térképre, és látjuk a másik közigazgatási képtelenséget: voltak olyan törvényhatóságok /pl. a Hajdu kerület/, amelyek más törvényhatóság területétől elválasztva, különálló részekből álltak. Egyes községek /Nádudvar, Püspökladány/ más törvényhatóság területén szigeteket képeztek. A területi különállás nemcsak a központ, de a törvényhatóság és a helyi lakosság érdekeit is érzékenyen érintette.

Óriási különbségek voltak egyes törvényhatóságok területei között. Bihar vármegye 192,56 négyzetmérföld; a Hajdu kerület 16,79 négyzetmérföld. Ez a tény önmagában is gátolja a helyes közigazgatást, de egyben lehetetlenné tette a korszakban általános felfogás megvalósítását, hogy ti. a törvényhatóságok saját házi pénztárukból fedezzék közigazgatási költségeiket.

Ilyen területi beosztás mellett nem lehetett megvalósítani az állami kormányzat különböző ágainak koordinációját sem. Országos szinten nem volt meg a területi egység politikai, választói, törvénykezési, pénzügyi, közoktatási, postai, táv-irdai, közmunka-, közös hadsereg- és honvédségi beosztás között.

A közigazgatásban uralkodó "ázsiai" állapotok felszámolása, a polgári állam kiépítésének igénye szükségszerűen felvetette a területi beosztás reformját. Szapáry ezt 1873-ban megkísérelte racionálisan és főleg a közigazgatást szem előtt tartva végrehajtani, de a tervezete mélyre nyult: a törvényhatóságok felét meg akarta szüntetni. A municipalisták heves ellenállásába ütközött, s javaslatából nem lett törvény. Később Tisza Kálmán, aki elődje tervének megbuktatásában - még mint ellenzéki politikus - tevékenyen részt vett, hozta létre a jóval szerényebb és kisebb változást hozó területi beosztást.

Tekintsük át a törvény nemzetiségi vonatkozásait. Nemcsak a politikai, de a szorosabb értelemben vett közigazgatási irodalomban is a közigazgatási reformtörekvések fő céljává az államegység megteremtését tüzték ki.

A fennálló területi beosztás ezt a célt nem szolgálta, hiszen Erdélyben a székek és vidékek nagy része nemzetiségi terület volt, amelyek Grünwald Béla szavai szerint "centrifugális irányt követnek, negálják az államot". A nemzetiségek már korábban követelték a vármegyék határainak olyan megállapítását, hogy a lehetőség szerint biztosítsa a területi autonómiát. Tisza Kálmán ezzel, és több esetben a józan közigazgatási, gazdasági, kulturális és földrajzi szempontokkal szemben is érvényre juttatta nemzetiség-ellenes elképzeléseit. Lássunk erre két példát: Ez a törvény az első a magyar történelemben, mely meghatározza valamely vármegye székhelyét. A közigazgatási bizottság /Tisza javaslatára/ Szilágy megye székhelyévé Szilágysomlyót jelölte, pedig Zilah földrajzi, gazdasági, kulturális tekintetben egyaránt tetemes előnnyel bírt a konkurens várossal szemben. Ha a Fényes Elek által összeállított, vonatkozó statisztikai adatokat megvizsgáljuk, kiderül, hogy mit jelent az az indoklás, amellyel a közigazgatási bizottság Szilágysomlyót vélte alkalmasabbnak megyeszékhelynek /"az önkormányzatra hivatott elemek ott tömörebben vannak."/. Zilahon és a tőle 2 méréföldre lévő 27 községben 9894 magyar és 13.064 román; Szilágysomlyón és az ugyanilyen távolságra lévő 27 községben 15.563 magyar és 10.630 román nemzetiségű lakos élt.

A törvény 1.§20.pontja rendelkezik Hajdu vármegye megalakulásáról. A közel 300 éves privilégiummal rendelkező Hajdu kerület és néhány község alkotta, mindössze 2340 négyzetkilométer területtel. Célszerű lett volna, ha a hatalmas kiterjedésű Bihar megyéből a Hajduság területi vonzásába eső részeket átcsatolják, de mint a helyi lap írta: "Biharban a lakosság 54%-a magyar, így az átcsatolás ott nemzetiségi többséget eredményezne." A javaslat előkészítői ezért az érdekelt Hajdu vármegyéhez való csatlakozási szándékát sem vették figyelembe.

Amikor a jelzett törvény hiányosságaira igyekszünk rámutatni, nem felejtjük el azt, hogy a régi rendi korszakból öröklött, a centralizált igazgatást szinte lehetetlenné tevő területi beosztást végső fokon a polgári állam igényeinek megfelelően törekedett megoldani.